

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Городовенка В.В. стосовно Ухвали Другого сенату Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Малинникова Олега Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин першої, другої, п'ятої статті 83, абзацу першого частини другої, частини десятої статті 85, абзацу першого частини першої, частини третьої статті 88 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, частини другої статті 57, пункту 12 розділу III „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про Вищу раду правосуддя“ від 21 грудня 2016 року № 1798–VIII

Другий сенат Конституційного Суду України Ухвалою від 26 лютого 2024 року № 14-у(П)/2024 (далі – Ухвала) заклав конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Малинникова Олега Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин першої, другої, п'ятої статті 83, абзацу першого частини другої, частини десятої статті 85, абзацу першого частини першої, частини третьої статті 88 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII зі змінами, частини другої статті 57, пункту 12 розділу III „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про Вищу раду правосуддя“ від 21 грудня 2016 року № 1798–VIII.

Не погоджуючись з Ухвалою, вважаю за потрібне на підставі статті 93 Закону України „Про Конституційний Суд України“ (далі – Закон) та § 74 Регламенту Конституційного Суду України викласти окрему думку.

1. Із матеріалів справи вбачається, що Малинников О.Ф. звернувся до Конституційного Суду України (далі – Суд) із конституційною скаргою 6 квітня 2021 року, а конституційне провадження в цій справі Третя колегія суддів Другого сенату Суду відкрила 24 листопада 2022 року.

Другий сенат Суду зазначив в Ухвалі, зокрема, що «Малинникова Наталія Павлівна 27 жовтня 2022 року повідомила Конституційний Суд України про смерть свого чоловіка – суб'єкта права на конституційну скаргу – 13 жовтня

2022 року та заявила клопотання про визнання її права на „процесуальне правонаступництво“ як дружини померлого» (абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини), та закрив конституційне провадження у справі у зв'язку зі смертю Малинникова О.Ф. і тим, що унеможливлено процесуальне правонаступництво у цьому конституційному провадженні, на підставі пункту 1 статті 62 Закону – звернення до Суду неналежним суб'єктом.

2. Із приписів частини четвертої статті 55, статті 151¹ Конституції України вбачається, що звернення до Суду з конституційною скаргою – це конституційне право кожної особи, вона може звернутися до Суду з такою скаргою, якщо вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України; конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Суд за такою скаргою розв'язує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих приписів), а не конкретний спір, та не здійснює безпосереднього індивідуального захисту порушених прав і свобод суб'єкта права на конституційну скаргу. Ініціювання конституційного провадження у справі за конституційною скаргою пов'язане з конкретним спором особи, яка звертається з такою скаргою, однак надалі це провадження набуває ознак публічності та суспільної значущості, що зумовлено самим предметом конституційного контролю, який стосується широкого спектру правовідносин невизначеного кола осіб, та роллю Суду в підтриманні конституційного правопорядку.

Суд сам означив таку роль у Рішенні від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019, наголосивши, що „Конституцією України визначено, що Конституційний Суд України є незалежним, самостійним органом з виключними конституційними повноваженнями. Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції посідає особливе місце в системі органів державної влади, виконуючи специфічну функцію – здійснення конституційного контролю

з метою забезпечення верховенства Конституції України¹ (абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

Суд – це єдиний державний орган в Україні з такою специфічною та вкрай значущою для конституційного правопорядку функцією, тому всі механізми конституційного контролю, зокрема й конституційна скарга, мають бути використані для повноцінного здійснення цієї функції.

До того ж Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) в аспекті визначеного статтею 151¹ Конституції України інституту конституційної скарги підкреслювала, що цією конституційною нормою не визначено повної конституційної скарги, а предметом рішення Суду повинна бути конституційність самого закону, тоді як заявник має довести, що застосування закону, який вважається неконституційним, порушило його права; конституційна скарга в Україні спрямована на контроль конституційності законів, навіть якщо особа є ініціатором цього контролю; запровадження в Україні конституційної скарги можна розглядати як перший крок до зміцнення/посилення системи захисту прав людини; конституційна скарга за своєю природою поєднує приватний інтерес (конкретну справу особи) та суспільний інтерес (захист Конституції у спосіб вилучення неконституційних законів із правопорядку)².

З огляду на наведене поки що зарано вважати конституційну скаргу в Україні суто індивідуальним національним засобом юридичного захисту, у якому заінтересований лише суб'єкт права на конституційну скаргу.

Варто звернути увагу на те, що юридичні наслідки розв'язання Судом питань, порушених у конституційній скарзі, також не мають суто індивідуальної спрямованості, навпаки, вони більше публічні та суспільно значущі, оскільки стосуються широкого загалу. Адже визнання Судом закону України (його окремих приписів) конституційним чи неконституційним спричиняє юридичні

¹ Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text>

² Висновок щодо проекту закону „Про Конституційний Суд України“, схвалений Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеційською Комісією) на її 109-му пленарному засіданні 9–10 грудня 2016 року, № 879/2016, § 35 – § 37. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)034-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)034-e)

наслідки для більшості ділянок суспільного життя та його учасників. Зокрема, за приписами частини другої статті 152 Конституції України закони, що визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Судом рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Зрозуміло, що такі неконституційні закони стають нечинними для всіх учасників суспільних відносин, їх не може застосовувати жоден суб'єкт владних повноважень, оскільки вони назавжди втрачають свою юридичну силу. До того ж Суд в абзаці другому пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016 зауважив, що закони, інші правові акти або їх окремі приписи, визнані неконституційними, не можуть бути ухвалені в аналогічній редакції, оскільки рішення Суду є „обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені“³.

Як убачається з частини третьої статті 152 Конституції України, матеріальну чи моральну шкоду, завдану фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовує держава у встановленому законом порядку. Тобто ці конституційні приписи визначають можливість відшкодування такої шкоди загалом фізичним або юридичним особам, яким її завдано, а не лише особам, які звертаються до Суду з конституційними скаргами.

Отже, конституційний контроль у справах за конституційними скаргами спрямований на захист конституційних прав і свобод у глобальному вимірі, у ньому заінтересовані не лише суб'єкти права на конституційну скаргу, такий контроль є вирішальним для всієї національної юридичної системи, що відповідає ролі Суду в підтриманні конституційного правопорядку та власне юридичній природі українського інституту конституційної скарги. Тому смерть суб'єкта права на конституційну скаргу Суд не може сприймати як абсолютну перепону для продовження конституційного провадження в його справі, особливо тоді, коли розгляд конституційної скарги забезпечує потребу захисту публічних інтересів і є суспільно значущим.

³ Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2016 року № 4-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text>

3. На виконання приписів частини четвертої статті 55, статті 153 Конституції України Законом унормовано порядок звернення з конституційною скаргою до Суду, зокрема й підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі та закриття такого провадження.

Відповідно до Закону сенат Суду закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, визначені статтею 62 Закону (частина четверта статті 63). Ці підстави викладено в статті 62 Закону вичерпно й чітко, чим законодавець, на мій погляд, прагнув досягти юридичної визначеності в питанні звернення особи до Суду з конституційною скаргою та забезпечити реалізацію конституційного права на таке звернення.

Аналіз приписів статті 62 Закону свідчить про те, що жодна з визначених у них підстав для відмови у відкритті конституційного провадження у справі, які є й підставами для закриття такого провадження, не вказує на те, що настання смерті суб'єкта права на конституційну скаргу може бути віднесене до таких підстав.

Зокрема, підстава для відмови у відкритті конституційного провадження у справі, визначена пунктом 1 статті 62 Закону, – звернення до Суду неналежним суб'єктом, за якою Ухвалою закрито конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Малинникова О.Ф., не стосується настання смерті суб'єкта права на конституційну скаргу. Якщо звернутися до приписів статті 56 Закону, якими визначені певні вимоги до суб'єктів права на конституційну скаргу, то зрозуміло, що неналежним є той суб'єкт, який не відповідає цим вимогам, зокрема це юридична особа публічного права. Загалом у Законі немає згадки про якісь наслідки в разі настання смерті суб'єкта права на конституційну скаргу, зокрема й щодо визнання його в такому випадку неналежним суб'єктом.

Закон не визначає потреби в підтвердженні факту того, що суб'єкт права на конституційну скаргу живий на час розгляду його конституційної скарги Судом, а до Суду не висуває вимоги перевіряти це. Насправді це практично неможливо, оскільки тоді стосовно кожного, хто звернувся до Суду з конституційною скаргою, потрібно було б робити відповідний офіційний запит до певних

державних органів (можливо, і не один протягом часу конституційного провадження).

Тому зрозуміло, чому в практиці Суду, крім Ухвали, не було ухвал, рішень, у яких Суд констатував би смерть особи, що зверталася до Суду, та унеможливлення процесуального правонаступництва у конституційному провадженні.

Водночас низка приписів Закону засвідчує, що для Суду участь суб'єкта права на конституційну скаргу в розгляді справи не є вирішальною, оскільки основною формою розгляду справ у Суді є письмове провадження (абзац перший частини другої статті 64 Закону). До того ж, як убачається з частини третьої статті 63 Закону, Суд може безвідносно до волі суб'єкта права на конституційну скаргу, якщо вважає, що порушені в конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, відмовити в припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання.

Крім того, згідно з частиною другою статті 77 Закону, як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд потрібним із мотивів суспільного інтересу.

Отже, Закон не визначає серед підстав для закриття конституційного провадження у справі настання смерті суб'єкта права на конституційну скаргу, зі змісту наведених приписів Закону випливає, що Суд не повинен закривати таке провадження лише через те, що суб'єкт права на конституційну скаргу більше не бере в ньому участі.

4. Ухвалою закрито конституційне провадження в цій справі у зв'язку зі смертю автора клопотання та тим, що унеможливлено процесуальне правонаступництво у такому провадженні. Свою дискрецію в цьому питанні Другий сенат Суду підтвердив переважно посиланням на практику Європейського суду з прав людини щодо можливості процесуального правонаступництва у разі смерті заявника, а також практику конституційних

судів європейських держав щодо можливості розгляду конституційних скарг у разі смерті заявника (підпункти 3.3, 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали).

4.1. Вважаю, таку мотивацію Ухвали непереконаливою, оскільки сумнівним видається те, що згадана практика закордонних судових установ є релевантною до українських потреб і реалій, передусім особливостей функціонування інституту конституційної скарги в Україні, ролі і повноважень Суду та встановлення питань конституційного провадження на національному рівні.

Слід звернути увагу на те, що, на відміну від Суду, Європейський суд з прав людини не обмежений вичерпним та чітким переліком підстав, за якими може припинити розгляд справи, і це наділяє його дискрецією щодо продовження або припинення провадження у справі у разі настання смерті заявника. Так, Європейський суд з прав людини, як це визначено в пункті 1 статті 37 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), може на будь-якій стадії провадження у справі ухвалити рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку, що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву, спір уже вирішено, на будь-якій іншій підставі, установленій цим судом, якщо подальший розгляд заяви не є виправданим⁴.

До того ж в аспекті посилання в Ухвалі на практику Конституційного Суду Австрійської Республіки щодо можливості розгляду конституційних скарг у разі смерті заявника варто зазначити, що ця практика формувалася, зокрема, під час розгляду конституційної скарги, у якій було оскаржено адміністративні акти, що „стосувалися дуже особистих прав скаржника“ (абзац третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали). Це якраз свідчить про орієнтованість на індивідуальний захист прав і свобод скаржника, тому його смерть може стати перепорою для продовження провадження в його справі, тоді як конституційна скарга в Україні передусім спрямована на контроль за конституційністю законів України.

⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

4.2. Застосування згаданої практики Європейського суду з прав людини та конституційних судів європейських держав в Ухвалі є не лише нерелевантним, але й одностороннім, оскільки йдеться про те, що унеможливлено процесуальне правонаступництво у конституційному провадженні, тоді як Суд має провадити свою діяльність на засадах, зокрема, верховенства права (правовладдя) та повного і всебічного розгляду справ (стаття 147 Конституції України, стаття 2 Закону). Ці засади діяльності Суду в поєднанні з його конституційними ролями та повноваженнями свідчать про те, що Суд має принаймні з'ясувати, чи вимагають принцип правовладдя, права людини та власне приписи Конституції України продовження розгляду справи за конституційною скаргою в разі смерті суб'єкта права на конституційну скаргу.

Варто вказати, що Федеральний Конституційний Суд Німеччини, який зазвичай припиняє конституційне провадження у справі за конституційною скаргою в разі смерті заявника, може продовжити таке провадження у виняткових випадках, якщо розгляд справи має загальну чи засадничу конституційну значущість, оскільки конституційна скарга слугує також утвердженню, тлумаченню та розвитку конституційного права⁵.

Також слід звернути увагу на те, що Європейський суд з прав людини має дискрецію щодо продовження або припинення провадження у справі у разі смерті заявника, проте „продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї“⁶ (абзац п'ятий пункту 1 статті 37 Конвенції). Так, Європейський суд з прав людини в рішенні у справі *Karner v. Austria* від 24 липня 2003 року (заява № 40016/98) відхилив клопотання Уряду про вилучення заяви з реєстру через смерть заявника, оскільки його скарга стосувалася порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції та негативних наслідків, до яких призводила різниця у ставленні до осіб щодо реалізації ними права на недоторканність житла, наголосивши, що „розгляд Судом справ з прав людини, як правило, має також і моральний вимір, який

⁵ Ухвала Третьої колегії Другого сенату Федерального Конституційного Суду Німеччини від 15 жовтня 2015 року 2 BvR 624/12, р. 6. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2015/10/rk20151015_2bvr062412.html

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

потрібно враховувати при розв'язанні питання про те, чи слід продовжувати розгляд заяви після смерті заявника. Особливо, якщо питання, яке виникло у справі, є ширшим за питання, порушені заявником, та його інтереси“⁷ (§ 25); „на практиці рішення слугують не лише для розв'язання справ, переданих на розгляд Суду, але й, у ширшому сенсі, для роз'яснення, захисту та розвитку норм, установлених Конвенцією, що сприяє дотриманню державами зобов'язань, взятих ними як Договірними Сторонами“ <...>. Хоч основною метою системи Конвенції є здійснення захисту особи, її місія також полягає у визначенні питань щодо державної політики в загальних інтересах, що сприяє підвищенню загальних стандартів захисту прав людини та поширенню судової практики в ділянці прав людини на всю спільноту держав – учасниць Конвенції“⁸ (§ 26). У § 71, § 72 рішення у справі *Кагановський проти України* від 15 вересня 2022 року (заява № 2809/18), спираючись на ці ж позиції, Європейський суд з прав людини дійшов висновку про потребу в продовженні провадження, незважаючи на смерть заявника, оскільки той порушив серйозне „питання, яке стосується проблем за статтями 3 і 5 Конвенції щодо умов ізоляції в психоневрологічному інтернаті та законності такої ізоляції. Це питання не обмежується цією заявою та стосується питання загального інтересу з огляду на той факт, що відповідне національне законодавство не було змінено, а також з огляду на вразливість осіб, які перебувають у таких закладах. Продовження розгляду цієї справи дає можливість уточнити Конвенційні стандарти захисту таких осіб“⁹.

На підставі наведеного можна стверджувати, що, навіть якщо Суд може закрити провадження у справі за конституційною скаргою у разі смерті суб'єкта права на конституційну скаргу, то в кожному окремому випадку Суд повинен ретельно з'ясувати, чи не має бути продовжене таке провадження з огляду на серйозність питань, порушених у конституційній скарзі, їх вплив на дотримання

⁷ Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Karner v. Austria* від 24 липня 2003 року (заява № 40016/98). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-61263%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-61263%22]})

⁸ Там само.

⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Кагановський проти України* від 15 вересня 2022 року, (заява № 2809/18). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i11#Text

конституційних принципів, прав, свобод та розвиток доктрини конституційного права загалом. І очевидно, що чим глобальніший цей вплив на такі принципи, права, свободи, тим більш суспільно значущою є потреба продовжити конституційне провадження у справі за конституційною скаргою, незважаючи на смерть суб'єкта права на конституційну скаргу.

4.3. Як указано в Ухвалі, із клопотання дружини суб'єкта права на конституційну скаргу Малинникової Н.П. убачається, що «порушення конституційних прав на приватність, працю, судовий захист „напрямую зачіпає честь Малинникова О.Ф., його добре ім'я та репутацію й загалом гідність як найвищу конституційну цінність, оскільки неправомірним звільненням під сумнів поставлені найважливіші характеристики порядної людини у суспільстві, яка не була реабілітована після своєї смерті. Зазначені конституційні права не втрачаються зі смертю особи, якій вони належали, оскільки можливість їх відновлення залишається і після смерті такої особи“» (абзац п'ятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

Другий сенат Суду залишив цей довід поза увагою та закриттє конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Малинникова О.Ф., не дослідивши, чи впливає порушення прав, про які зазначено в цій скарзі, на людську гідність. Другому сенату Суду, як убачається з мотивації Ухвали, для закриття конституційного провадження вистачило згаданого клопотання з повідомленням про факт смерті суб'єкта права на конституційну скаргу та того, що цей суб'єкт прямо не заявив у конституційній скарзі про порушення своєї людської гідності. З огляду на це в Ухвалі наголошено, що „продовження розгляду конституційної скарги Малинникова О.Ф. є неможливим у зв'язку з його смертю й тим, що права, про порушення яких зазначено в конституційній скарзі, нерозривно пов'язані з особою померлого, через що унеможливлено процесуальне правонаступництво в цьому конституційному провадженні“ (абзац другий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини).

Важко погодитися з таким підходом Другого сенату Суду, особливо через те, що саме в його рішеннях людській гідності як абсолютній та безумовній

цінності, притаманній кожній людині, відведена вирішальна роль в аспекті захисту всіх інших конституційних прав і свобод. Адже „Людина є скарбом Природи, звідки й походять притаманні людині за народженням права і свободи, тобто ті, що природні. Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Із статті 3 Конституції України випливає обов’язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов’язок покладено на всіх суб’єктів публічної влади“¹⁰ [перше – четверте речення абзацу другого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Другого сенату Суду від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021].

Тому Суд повинен захищати людську гідність, навіть якщо про неї не йдеться в конституційній скарзі. До того ж практика Суду свідчить, що мотивація його рішень може бути такою, якої потребують питання, порушені в конституційних скаргах, і може зачіпати навіть ті конституційні принципи, права, свободи, які автори клопотань не означили як порушені. Тим більше, що Суд забезпечує захист цих принципів, прав, свобод, їх тлумачення та розвиток, застосовуючи власну методологію.

У пункті 2 мотивувальної частини Рішення від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 Другий сенат Суду наголосив, що „гідність людини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав“¹¹ (абзац п’ятий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2); „абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу“¹² (перше речення абзацу другого підпункту 2.2.2 підпункту 2.2); „людська гідність є джерелом і мірилом визначення сутності конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя, гарантованого приписами

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>

¹¹ Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-23#Text>

¹² Там само.

статті 32 Конституції України, яке природно пов'язане з повагою до гідності людини¹³ (перше речення абзацу другого підпункту 2.3).

Безсумнівно, що людині, яка звільнена з посади судді, як і іншим людям, притаманна людська гідність, і вона за жодних умов не може бути обмежена. Так само людська гідність є джерелом і мірилом визначення сутності конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя для людини, яка звільнена з посади судді. Це конституційне право встановлено приписами статті 32 Конституції України, які є зіставними з приписами статті 8 Конвенції.

Суд звертав увагу, що стаття 8 Конвенції гарантує право на непорушність свого приватного і сімейного життя („*the right to respect for his private and family life*“), і на те, що Європейський суд з прав людини у рішенні у справі *L.B. v. Hungary* від 9 березня 2023 року (заява № 36345/16) підкреслив, що «поняття „приватне життя“ широко трактується і не має вичерпного визначення. Воно може охоплювати багато аспектів особистісної та суспільної тотожності („*identity*“) людини (§ 102)»¹⁴.

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі *Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 року (заява № 21722/11) констатував порушення статті 8 Конвенції під час розв'язання питання щодо наявності втручання у приватне життя судді внаслідок неправомірного звільнення його з посади та вказав, зокрема, що «звільнення заявника з посади судді вплинуло на широке коло його стосунків з іншими людьми, включаючи стосунки професійного характеру. Схожим чином, воно мало наслідки і для „кола його близьких“, оскільки втрата роботи мала відчутні наслідки для матеріального добробуту заявника та його сім'ї. Крім того, причина звільнення заявника, а саме порушення присяги судді, говорить про те, що під впливом опинилась і його професійна репутація»¹⁵ (§ 166).

¹³ Там само.

¹⁴ Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(П)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-23#Text>

¹⁵ Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 року (заява № 21722/11). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

У рішенні у справі *Овчаренко та Колос проти України* від 12 січня 2023 року (заяви № 27276/15 і № 33692/15) Європейський суд з прав людини наголосив, що «трудові спори *per se* не виключаються зі сфери „приватного життя“ у розумінні статті 8 Конвенції. Існують певні типові аспекти приватного життя, на які можуть вплинути такі спори внаслідок звільнення, пониження, відмови у доступі до професії або застосування інших подібних несприятливих заходів. До цих аспектів входить (i) „внутрішнє коло“ заявника, (ii) можливість заявника встановлювати та розвивати відносини з іншими людьми та (iii) соціальна і професійна репутація заявника. У таких спорах існують два напрямки, за якими, як правило, виникають питання, пов'язані з приватним життям: або через підстави вжиття оскаржуваного заходу (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на підставах), або, у деяких справах, через наслідки для приватного життя (у такому випадку Суд застосовує підхід, заснований на наслідках) <...>. Під час застосування підходу, заснованого на наслідках, Суд визнає застосовність статті 8 Конвенції лише за умови, якщо ці наслідки є дуже серйозними та значною мірою впливають на приватне життя заявника»¹⁶ (§ 85); «звільнення заявників справді мало значний вплив на їхнє внутрішнє коло з огляду на подальші матеріальні збитки та вплив на їхню репутацію, оскільки підстава для звільнення – „порушення присяги“ – безпосередньо стосувалася їхньої особистої недоторканності та професійної компетентності. <...> спірний захід значною мірою вплинув на приватне життя заявників, а тому підпадає під сферу дії статті 8 Конвенції»¹⁷ (§ 86).

Малинников О.Ф. у своїй конституційній скарзі порушив питання щодо конституційності певних приписів законів України, як зазначено в Ухвалі, „для захисту належних йому прав на захист особистого і сімейного життя, на працю та на судовий захист у зв'язку з визнанням його таким, що не відповідає посаді судді Шевченківського районного суду міста Києва, та подальшим звільненням із цієї посади“ (абзац перший підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини). Тобто Малинников О.Ф. вважав, що його неправомірно звільнено з посади судді,

¹⁶ Рішення Європейського суду з прав людини у справі *Овчаренко та Колос проти України* від 12 січня 2023 року (заяви № 27276/15 і № 33692/15). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-230336>

¹⁷ Там само.

а підстава такого звільнення – виявлення „невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності“ (друге речення підпункту 4 пункту 16¹ розділу XV „Перехідні положення“ Конституції України). Цілком очевидно, що звільнення з посади судді за такою підставою накладає вкрай негативний відбиток на репутацію, чесне ім'я, гідність людини, оскільки фактично заперечується наявність у неї таких якостей, як компетентність, професійна етика, доброчесність. Наявність таких особистісних якостей у людини свідчить про її моральність, тому їх заперечення впливає на широкий спектр її стосунків у суспільному житті з іншими особами, власне на особисту недоторканність людини, на її соціальну та професійну репутацію, а отже, на людську гідність. Звільнення з роботи може завдати й значних матеріальних збитків людині, що негативно позначиться на її особистій недоторканності, особливо тоді, коли професію людина обрала на все життя і тому була обмежена в можливості працювати в інших сферах, що характерно для посади судді.

Порушення прав, про яке зазначено в конституційній скарзі Малинникова О.Ф., спричиняло високі ризики для його особистої недоторканності, соціальної та професійної репутації, тому Другий сенат Суду мав би продовжити розглядати зазначену конституційну скаргу, оскільки цього потребує захист людської гідності.

До того ж слід поважати та захищати гідність людини і після її смерті, що Суд фактично визнав в одному зі своїх рішень, зазначивши таке: «Федеральний Конституційний Суд Німеччини <...> констатував, що „було б несумісним із гарантованим конституцією приписом про недоторканність людської гідності, що її покладено в основу всіх засадничих прав, якби людину з притаманною їй гідністю завдяки її буттю як особистості було б зневажено або принижено в цій загальній вимозі поважати її також і після смерті. З огляду на це покладений частиною 1 статті 1 Зasadничого Закону на всю державну владу обов'язок

забезпечувати особі захист від посягань на її людську гідність не припиняє діяти також і після її смерті“ (Рішення від 24 лютого 1971 року, BVerfGE 30, § 6)»¹⁸.

Крім того, вважаю, що у зв'язку зі смертю людини її гідність може потребувати ще більшого захисту держави, оскільки ця людина сама вже не відстоїть повагу до себе.

Питання, порушені в конституційній скарзі Малинникова О.Ф., є суспільно значущими ще й тому, що стосуються конституційних гарантій незалежності суддів, права на судовий захист, забезпечення яких є вирішальним для утвердження принципу правовладдя, конституційних прав і свобод, верховенства Конституції України загалом.

Суддя
Конституційного Суду України



Віктор ГОРОДОВЕНКО

¹⁸ Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-п(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>